

учествовали у настајању ове књиге, дали су и најнепосреднији допринос да се дође до материјалних средстава која ће помоћи и физичку обнову цркве Богородица Љевишка. Приређивачи су овом књигом испуниле своју мисију и пером започеле своју одбрану светиње, песници су својим стиховима „заљевишкали”¹⁴ космос.

Мср Љиљана ДРАЖИЋ

СУСРЕТ СТАРОГ И НОВОГ

Зборник радова *Савремено српско ђесниџиџво и ново средњовековље: византијске џеме и моџиви*. Прир. Светлана Томин и Милан Громовић, Филозофски факултет у Новом Саду, Нови Сад 2020

Зборник радова *Савремено српско ђесниџиџво и ново средњовековље: византијске џеме и моџиви* настао је публикувањем радова са Округлог стола под истоименим називом, који је одржан 26. септембра 2020. године у организацији Одсека за српску књижевност Филозофског факултета у Новом Саду, у оквиру пројекта „Аспекти идентитета и њихово обликовање у српској књижевности”, чији је руководиоца проф. др Светлана Томин. Организацију Округлог стола и штампање ове публикације, чији су уредници Светлана Томин и Милан Громовић, финансирао је Покрајински секретаријат за високо образовање и научноистраживачку делатност Аутономне покрајине Војводине.

Циљ објављивања овог зборника јесте успостављање тешњих веза са *средњовековном* традицијом путем *савремених* научних метода и књижевнотеоријских поставки, али истовремено и утирање пута за стварање нових академских кружоока кроз представљање радова у часопису *Serbian Studies*, једином српском научном часопису за Северну Америку, Канаду и Аустралију, који од 1978. године објављује радове који се баве проучавањем српске културе, историје и књижевности. Повратак византијских тема и мотива представља иновацију у савременом српском песништву, који се интензивира од шездесетих година двадесетог века, те на овој релацији долази до сусрета *сџарој* и *новој*. Отуда се термин *ново средњовековље*, који је у фокусу научно-истраживачких радова овог зборника, и семантички, и садржински, и теоријски, и формално уклапа у дате поетичке оквире.

Зборник *Савремено српско ђесниџиџво и ново средњовековље: византијске џеме и моџиви* садржи уводну реч проф. др Светлане Томин, уводну реч проф. др Слободанке Владив Гловер и седам елабората мла-

¹⁴ „Реч приређивача”, стр. 171.

дих истраживача, који су распоређени у четири тематске области: *Стећци новој средњовековља*, *Мийска Византија* и *ново средњовековље*, *Наслеђе новој средњовековља* и *Ново средњовековље у њризиву њрадиција*.

Потпоглавље *Стећци новој средњовековља* садржи један рад под називом „Нови историзам и ново средњовековље – ко-текст стећака”, чији је аутор Борјан Р. Митровић. Овај рад осветљава ауторово проматрање позиције историјског феномена стећака, како на синхронијском, тако и на дијахронијском плану. Притом, аутор долази до закључка да се око стећака формирао наративни оквир који има за циљ приказивање идеолошки ангажоване прошлости, у коме, између осталог, учествују и извршни поетички текстови. Митровић ревидира уврежене ставове о богумилском идентитету стећака, осветљава амбивалентност ко-текста који се око њих премрежава, указује на противречност међу њима, али своју пажњу највише усмерава на функцију књижевних дела у креирању историјске стварности која се надовезује на контекст стећака. Аутор као методолошки оквир користи теоријске поставке новог историзма, културног материјализма и новог средњовековља, као својеврсне деконструкцијске моделе, како би показао амбивалентност идеолошки посредованог ко-текста, сукобе унутар њега, али и улогу књижевних дела у његовом настајању, те окретање ко-текста византијском, православном културном кругу.

Други пасаж зборника носи назив *Мийска Византија* и *ново средњовековље*, који чине радови Јелене Ђ. Марићевић Балаћ – „Византија и поезија Милорада Павића” и Јелене С. Младеновић – „Средњовековни топоси у поезији Новице Тадића”, где је веза са византијском традицијом непосредније остварена.

Јелена Ђ. Марићевић Балаћ настоји да својим радом пружи типолошки преглед византијских тема и мотива у поезији Милорада Павића, као и да понуди одговор на питање какву семантичку функцију има Византија како за поезију, тако и за дело овог српског „Византинца” на примеру збирке *Анахорет* у *Њујорку*. Статус Византије у Павића ауторка сагледава кроз призму симболике, емблематике и духовности, а интерпретацији приступа са позиције компаративног, херменеутичког и интердисциплинарног метода. Закључци до којих се долази јесу да је Павић најближи Византији на плану „семантизације византијских жанрова унутар циклуса (служба, стихира, седелан, кондак, икос, теотокион, прошлошко житије, светилан), на лексичком фону који је богат лексемама типичним за црквенословенски језик, али и у односу према миту и времену, што испуњава мишљу о значају јабуке која представља симболичку апстракцију примања хришћанства у Византинца – песникових духовних предака.

Поетски сензибилитет Новице Тадића, који је близак индивидуалној ауторској поетици средњовековног уметника речи предмет је рада „Средњовековни топоси у поезији Новице Тадића” Јелене Младеновић.

У фокусу ауторкиног истраживања јесу најрелевантнија средњовековна општа места која се јављају у Тадићевој поезији, какви су топос скромности и грешности, при чему се начело ауторства ставља у други план. Позиција Тадићевог лирског субјекта кореспондира са положајем средњовековног писца, при чему себе одређује као недовољног и недостојног да произноси Божје речи. Штавише, аутори су медијатори у преношењу Логосних истина, а не аутентични ствараоци. Јелена Младеновић указује и на амбивалентност Тадићевог односа према свакој врсти грађе, па тако и према византијској, „који се код Тадића креће од бласфемичног (у првом периоду стваралаштва када се бавио стварањем пандемонијума и бестијаријума) до реактивирања покајног и молитвеног тона у оквиру византијског канона и афирмације хришћанског учења, у сагласју са спознањем сопствене грешности и традиције исихастичког мољења”). Међутим, у закључку свога рада ауторка указује и на бојазан да ће се Тадићева поезија наћи у искључивом контексту православне аскезе, која није друго до још једна потврда песниковог амбивалентног односа према стваралаштву, као и хетерогености састава песничке индивидуе, чиме се овај аутор приближава императиву постмодернистичког плуралитета.

Трећи сегмент зборника носи назив *Наслеђа новој средњовековља*, где су инкорпорирани радови Ирене А. Плаовић – „Неомедијевализам и критика просветитељства у последњим двама збиркама Ивана В. Лалића” и Марка М. Радуловића – „Проблеми поетичке реактуелизације средњовековног наслеђа у послератном модернизму”, које експлицитније задиру у неомедијевализам, као феномен који свој успон доживљава у поезији шездесетих година двадесетог века и деконструкцијска питања средњовековне књижевне, културне и духовне баштине.

На примеру односа између просветитељства и средњовековља у поезији Ивана В. Лалића, Ирена А. Плаовић настоји да пронађе трагове неомедијевализма и критике рационализма, у чему се огледа тежња да се разоткрију корени исконске традиције коју је епоха просвећености затрла. Лирска критика рационалног приступа књижевности у Лалићевој поезији достигла је свој зенит у песми „*Voyage Philosophique*” из збирке *Писмо*, што представља прву етапу у окретању ономе што је рационализму претходило, док се у збирци *Четири канона* Лалић одлучно окреће новом средњовековљу, односно обнови византијских тема, мотива, жанрова и уопште поетичких и естетичких одлика. Због тога ауторка сматра да су *Четири канона* „ремедијевалистичка књига”), чији су кључни дometri поновна тронизација средњовековног књижевног наслеђа. Ауторка у први план истиче и Лалићеву реактуелизацију главног средњовековног жанра – канона, који није пуко угледање на узор већ деконструкцијски модел *новој* стварања на основу *старе* грађе.

Марко М. Радуловић у своме раду „Проблеми поетичке реактуелизације средњовековног наслеђа у послератном модернизму” даје преглед

књижевне ситуације на синхронијском плану, у контексту повратка средњовековних тема у доба послератног модернизма. У своме раду, аутор дефинише природу односа између средњовековне традиције и савременог српског песништва, са акцентом на питању „да ли је средњовековно наслеђе само део индивидуалног песничког памћења или припада ширем духовном бићу српске историје и културе”). Закључак који аутор доноси недвосмислен је: српска књижевност средњег века и византијско наслеђе консупстанцијалне су честице свеколике српске књижевности. Тачке пресека, односно укрштања *стара* и *нова*, према Радуловићевом мишљењу, јесу: потреба за целином и укидање фрагментарности и деконструисане стварности, идеја историје као израз потребе за упоришном тачком, позиција песника као летописца, односно хроничара, али и изразито молитвени дух поезије. Ове одлике представљају, истовремено, и основу дијалогичности књижевности средњег века и савремене поезије.

Четврто, последње поглавље зборника насловљено је *Ново средњовековље у њризиву њтрадиција* и њега чине радови Милоша С. Јоцића – „Средњовековна мултимедија & неоавангардна визуелна поезија” и Милана Б. Громовића – „Реактуелизација српског и византијског литургијског наслеђа у поезији Слободана Костића”, које је обележено неомедијевалистичким повратком средњовековној традицији.

Милош Јоцић акценат свога рада ставља на књижевно стваралаштво Владана Радовановића, једне од централних фигура српске неоавангардне уметности, у чијем стваралачком поступку аутор уочава трагове средњовековне визуелне књижевности. То је стваралаштво настало и развијало се у оквиру воковизуела (вишемедијске поетике), где су се вербални и сликовни садржаји међусобно прожимали творећи тако семантички истозначну раван. Притом, основни циљ Јоцићевог рада јесте „испитивање утицаја средњовековне визуелне књижевности на неоавангардистичко, експериментално дело Владана Радовановића, као и мало истражене везе између синкретичке природе неких примера средњовековне књижевности и савремених, постмодерних пројеката визуелне поезије”. Овим радом аутор Јоцић указује на полифоничност, синкретичност и маниристичко онеобичавање средњовековне књижевности у поређењу са креативним и компаративним донетима савремене српске поезије. На крају, аутор долази до двоструког закључка: 1. визуелни моменат у српској средњовековној традицији доминантан је ради лакшег изражавања теолошких идеја и религиозних схватања, а не у циљу естетизације књижевног израза, што је случај са савременим стањем у књижевности; 2. средњовековна воковизуелна уметност разоткрива трагове „старије традиције херметичних песника и мистика који су користили компликоване визуелно-текстуалне комбинације – попут САТОР формула или старогрчких редакција египатских хијероглифа, како би њима описивали и преносили езотерична, окултна знања”. Овај рад још једно

је сведочанство о научној неутемељености и неподобности мишљења о средњовековној књижевности као мрачној епохи уметничког конзервативизма и маниристички, поетички и естетички ограниченог књижевног раздобља, јер поједини средњовековни уметнички поступци имају одјека до савременог доба и представљају источник бројних савремених теорија.

Последњи у низу радова јесте Громовићева „Реактуелизација српског и византијског литургијског наслеђа у поезији Слободана Костића” којим се затвара круг научне мисли о византијско-српској средњовековној традицији у зборнику *Савремено српско њесништво и ново средњовековље: византијске теме и мотиви*. Ауторов акценат је на химнографском наслеђу и његовом појављивању у обновљеном руху кроз поезију Слободана Костића. Милан Громовић наглашава значај Костићевог стваралачког поступка, који је вишеструк и огледа се не само у реактуелизацији средњовековног литургијског жанра већ и у активирању слоја звучања који представља симболичку апстракцију карактера канона средњовековног песништва. Аутор види трагове византијског и српског средњовековног литургијског наслеђа у хронолошкости, употреби заумног језика, који је својствен обредном литургијском контексту, исихастичком молитвеном смирају, који представља једну од доминанти средњовековне књижевности, те икониности песме на основу које се може визуелизовати специфичан догађај или сцена која је предмет певања. На тај начин показана је тежња Слободана Костића да се лирски *укорени*, враћајући се прапочетку – традицији, која архетипски оквир свеколике српске књижевности. Костићев повратак византијском наслеђу кроз савремени уметнички израз представља преображај *новој* у *стари* рухо.

У организацији зборника *Савремено српско њесништво и ново средњовековље: византијске теме и мотиви* уочава се доследност и хронолошка логичност. Од *стихака*, преко *мита*, до *наслеђа* и *традиције*, реферати су каузално распоређени и воде читаоца од прапочетка, преко извора српске писмености, културе и духовности, до песништва данашњих дана. Однос савременог српског песништва и новог средњовековља расветљен је кроз призму седам научних радова, чији је потенцијал од великог значаја не само за проучаваоце књижевности већ и за читаоца-лаика који, крећући се *савременом* стазом књижевности, жели да зарони у *извор* српске књижевне уметности, који је сама *средњовековна* књижевност.

Допринос зборника *Савремено српско њесништво и ново средњовековље: византијске теме и мотиви* драгоцен је за српску науку о књижевности, најпре због тога што враћа Византију, средњовековну традицију и старо наслеђе на велика врата. Без таквог континуитета и дијахронијског тока, не би било ни савремене књижевности, нити би она могла да постане будућом књижевном традицијом. Овај зборник радова

сѣтару духовну, културну и књижевну баштину одева у *ново* рухо, дајући старим темама, мотивима и књижевним жанровима нови семантички, садржински и формални потенцијал. Значај зборника огледа се и у томе што утире пут новим научним истраживањима, како из области савремене књижевности, тако и из медијевалистичке гране проучавања. Аутори отварају широк спектар научних тема, мотива, проблема, питања, којима не допуштају да остану на граници апоричности већ својим рефератима пружају конкретне и плодноне одговоре на постављена научна питања.

Сара НЕМАТ

HABENT SUA FATA LIBELLI

Светлана Томин, *Где је Буђановачко јеванђеље? Порекло и судбина једне рукописне књије*, Академска књига, Нови Сад 2021

Монографија *Где је Буђановачко јеванђеље? Порекло и судбина једне рукописне књије* Светлане Томин посвећена је вишестраном проучавању изгубљеног *Буђановачког јеванђеља*, рукописа из 1548. године, чија се вредност за српску културу и писменост односи како на значај који једна стара, рукописна књига сама по себи има, тако и на чињеницу да се оно сматра доказом постојања пете инкунабуле штампарије Црнојевића, *Цетињског четворјеванђеља*. Цитати Боривоја Маринковића, Ђорђа Сп. Радојичића, Митра Пешикана и Лазара Чурчића, наведени на самом почетку књиге, ту референтну вредност *Буђановачког јеванђеља* уводе као питање подједнако важно као и питање самог проналаска буђановачког рукописа. То су, уједно, две велике теме којима се ауторка у свом делу бави – књига је, како она сама на једном месту каже, написана са намером да се *Буђановачко јеванђеље* пронађе и да се његовом детаљном анализом да одговор на још нерешена питања везана за стару српску књигу.

О току предузетог истраживања, изворима грађе и основним подацима о рукопису који је предмет студије ауторка обавештава читаоца у Предговору (9–10), који је, пре свега, обележен изразима дубоке захвалности претходницима, нарочито професору Боривоју Маринковићу, коме књигу и посвећује, посебно истичући допринос његовог рада за настанак сопствене монографије. Етапе потраге за рукописним *Буђановачким јеванђељем* представљене су у седам насловљених поглавља посвећених суштинским питањима предузетог истраживања: I Рукопис. Историјат. Опис (11–39); II О личностима и појмовима везаним за *Буђановачко јеванђеље* (39–65); III О преписивању са издања Црнојевића